

แนวทางการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา Development Guidelines for Community Bee-Keeping Enterprises in Phru Nai Subdistrict, Koh Yao District, Phang-Nga Province.

กฤต เกษตรวัฒนผล¹, วิชชุดม สันหยี², อนุวัฒน์ ไถเหี่ยม^{3,*} และ สุธธิชา และเหล็ม⁴
Krit Kasatwattanapol¹, Witchayut Sanyee², Anuwat Thiheam^{3,*} and Sutthicha Laehlem⁴

¹อาจารย์ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

¹Lecturer, Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phuket Rajabhat University

^{2,4}นักศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

^{2,4}Student, Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phuket Rajabhat University

*Corresponding author, e-mail: s6610208137@pkru.ac.th

Received: 12 Dec. 2025;

Revised: 29 Dec. 2025;

Accepted: 30 Dec. 2025;

Published: 27 Feb. 2026;

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ประเมินศักยภาพการดำเนินงานในปัจจุบันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง และ (2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง พื้นที่วิจัยคือ กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนการเลี้ยงผึ้ง ตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน กล่าวคือ เก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการประเมินศักยภาพการดำเนินงานในปัจจุบัน ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง กลุ่มตัวอย่างจำนวน 364 คน และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง ตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา มีศักยภาพการดำเนินงานในปัจจุบันอยู่ในระดับมากทั้งด้านการบริหารการจัดการ (ค่าคะแนนเฉลี่ย $(\bar{X}) = 4.49$) จากคะแนนเต็ม 5) ด้านการตลาด (ค่าคะแนนเฉลี่ย $(\bar{X}) = 3.61$) จากคะแนนเต็ม 5) ด้านการเงินและการลงทุน (ค่าคะแนนเฉลี่ย $(\bar{X}) = 4.29$) จากคะแนนเต็ม 5) ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม (ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.31 จากคะแนนเต็ม 5) และ ด้านความรู้และทักษะ (ค่าคะแนนเฉลี่ย $(\bar{X}) = 3.90$) จากคะแนนเต็ม 5) สำหรับแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง ตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา พบว่า ด้านการบริหารการจัดการ ควรเพิ่ม จำนวนสมาชิกและจัดประชุมสมาชิกอย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมความเข้มแข็งของกลุ่ม ด้านการตลาด ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความสามารถในการแข่งขันและเพิ่มช่องทางการจำหน่าย ด้านการเงินและการลงทุน ควรแสวงหางบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพิ่มเติม ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ควรใช้เทคโนโลยี ดิจิทัลมากขึ้นในการบริหารจัดการและการส่งเสริมการตลาด ด้านความรู้และทักษะ ควรจัดอบรมเชิงวิชาการ เพื่อถ่ายทอดความรู้และนวัตกรรมแก่สมาชิกอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การเลี้ยงผึ้ง, ผึ้งโพรง, วิสาหกิจชุมชน

Abstract

This research aimed to (1) assess the current operational potential of the beekeeping community enterprise group and (2) study the development guidelines of the beekeeping community enterprise group. The research area was the beekeeping community enterprise group in Tambon Prunai, Koh Yao District, Phang Nga Province. This research used a mixed-methods approach, i.e. collecting quantitative data using questionnaires as a tool to assess the current operational potential of the beekeeping community enterprise group, with a sample size of 364 people, and collecting qualitative data through interviews with 5 key informants regarding the development guidelines of the beekeeping community enterprise group. The research results showed that the beekeeping community enterprise group in Tambon Prunai, Koh Yao District, Phang Nga Province had a high level of current operational potential in terms of management (average score (\bar{x}) =4.49) out of 5), marketing (average score (\bar{x}) =3.61) out of 5), finance and investment (average score (\bar{x}) =4.29) out of 5), and technology and innovation. (Average score of 3.31 out of 5) and (Average score (\bar{x}) = 3.90) out of 5) for knowledge and skills development guidelines for the community enterprise group in beekeeping, Prunai Subdistrict, Koh Yao District, Phang Nga Province, found that: In terms of management, increasing membership and holding regular member meetings to strengthen the group; in marketing, developing products to be more competitive and expanding sales channels; in finance and investment, seeking additional funding from external agencies; in technology and innovation, increasing the use of digital technology in management and marketing; and in knowledge and skills, conducting continuous academic training to transfer knowledge and innovation to members.

Keywords: Development, Asian honey bee, Enterprise

บทนำ

วิสาหกิจชุมชน เป็นคำที่เริ่มปรากฏขึ้นในสังคมไทยหลังจากที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 โดยกลุ่มคนจำนวนหนึ่งมีความเห็นว่าจำเป็นต้องวางรากฐานเศรษฐกิจและสังคมเสียใหม่ โดยเน้นการพัฒนาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยคนในชุมชนเพื่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งตนเองได้ จึงได้มีการเสนอร่างกฎหมายส่งเสริม วิสาหกิจชุมชนในปี 2544 และเมื่อพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนมีผลใช้บังคับในปี 2548 คำว่า "วิสาหกิจชุมชน" จึงเป็นที่รู้จักและแพร่หลายมากขึ้นในปัจจุบันในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นเศรษฐกิจฐานรากโดยรวมของประเทศการประกอบการหรือกิจการของชุมชนที่กลุ่มคนในชุมชนเป็นเจ้าของและร่วมกันดำเนินการด้วยการใช้ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่เหมาะสม และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับวัตถุดิบและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ด้วยการผลิตสินค้าหรือบริการเพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน โดยกลุ่มคนหรือคณะบุคคลที่ดำเนินการอาจไม่เป็นนิติบุคคลหรือเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดก็ได้ หรืออาจกล่าวสั้นๆได้ว่า วิสาหกิจชุมชน ก็คือ กิจการของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน นั่นเอง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2557)

การเลี้ยงผึ้งโพรง ในประเทศไทย ในระยะแรกๆ คนเลี้ยงผึ้งใช้ โพรงไม้ หรือวัสดุที่เป็นโพรง ให้ผึ้งเข้าไปทำรังอยู่ ต่อมาจึงมีการพัฒนาใช้ทึบไม้ในการเลี้ยงผึ้งโพรง ปัจจุบันมีการเลี้ยงผึ้งโพรงมากที่สุดที่ เกาะสมุย และภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งส่วนมาก นิยมเลี้ยง แบบให้ผึ้งเข้าไปทำรังอยู่ในทึบไม้ตาม ธรรมชาติ ไม่มีคอนให้ผึ้งเกาะ และเคลื่อนย้ายไม่ได้ แต่การศึกษาของหน่วยวิจัยชีววิทยาของผึ้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า สามารถนำผึ้ง โพรงมาเลี้ยงในรังมาตรฐานแบบเดียวกับผึ้ง โพรงฝรั่ง โดยใช้แผ่นรังเทียม ให้ผึ้งสร้างรังรัง เกาะอยู่กับคอนไม้ ทำให้เคลื่อนย้าย และสลัดเอา น้ำผึ้ง ออกจากรวงรังได้ง่าย สามารถเพิ่มจำนวน ประชากรผึ้งได้เป็นจำนวนมากอย่างรวดเร็ว การ ใช้เทคนิคการเพาะผึ้งนางพญา และเปลี่ยน นางพญาใหม่ทุกๆ 6 เดือน ช่วยลดอัตราการ แยกและหนีรังได้ด้วย มีบันทึกใน พ.ศ. 2483 เกี่ยวกับการเลี้ยง ผึ้งโพรงฝรั่งครั้งแรก โดยศาสตราจารย์ศุภชัย วานิชวัฒนา ขณะเป็นอาจารย์ประจำภาควิชา ชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ว่ามีการนำผึ้งพันธุ์จากต่างประเทศเข้ามาครั้งแรก เพื่อการศึกษาที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาที่มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ ใน พ.ศ. 2496 ศาสตราจารย์ หลวงสมานวนกิจ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ ได้สั่งผึ้งจากออสเตรเลียเข้ามา แต่ ในระยะแรกๆ การเลี้ยงผึ้งโพรงฝรั่งไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากปัญหาศัตรูผึ้ง และผู้เลี้ยง ขาดความรู้พื้นฐานทางด้านชีววิทยา และการ จัดการผึ้งที่เหมาะสม ดังนั้นการเลี้ยงผึ้งในระดับอุตสาหกรรมจึงไม่เกิดขึ้น จนกระทั่งเมื่อประมาณ พ.ศ. 2520 บริษัทเอกชนได้สั่งผึ้งโพรงฝรั่งมาจากต่างประเทศ เพื่อขยายพันธุ์ผึ้ง และผลิต ผลิตภัณฑ์ต่างๆ จากผึ้ง จนสามารถส่งออกไป ขาย ต่างประเทศได้ (มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ, 2568)

ในการนี้คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การพัฒนาการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจการเลี้ยงผึ้งโพรง ตำบลพรุใน อำเภอกะยง จังหวัดพังงา โดยใช้เครื่องมือวิเคราะห์สังคม วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนพบว่า วิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุใน อำเภอกะยง จังหวัดพังงา ถือเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สามารถสร้างรายได้เสริมและสะท้อน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจการเลี้ยงผึ้งโพรง กำลังเผชิญกับปัญหา ด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร ด้านองค์ความรู้และนวัตกรรม ด้านการดูแลรังผึ้งและการจัดการของคนเลี้ยง ด้านการสืบทอด การทำน้ำผึ้งยังน้อย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อประเมินศักยภาพการดำเนินงานในปัจจุบันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง

การทบทวนวรรณกรรม

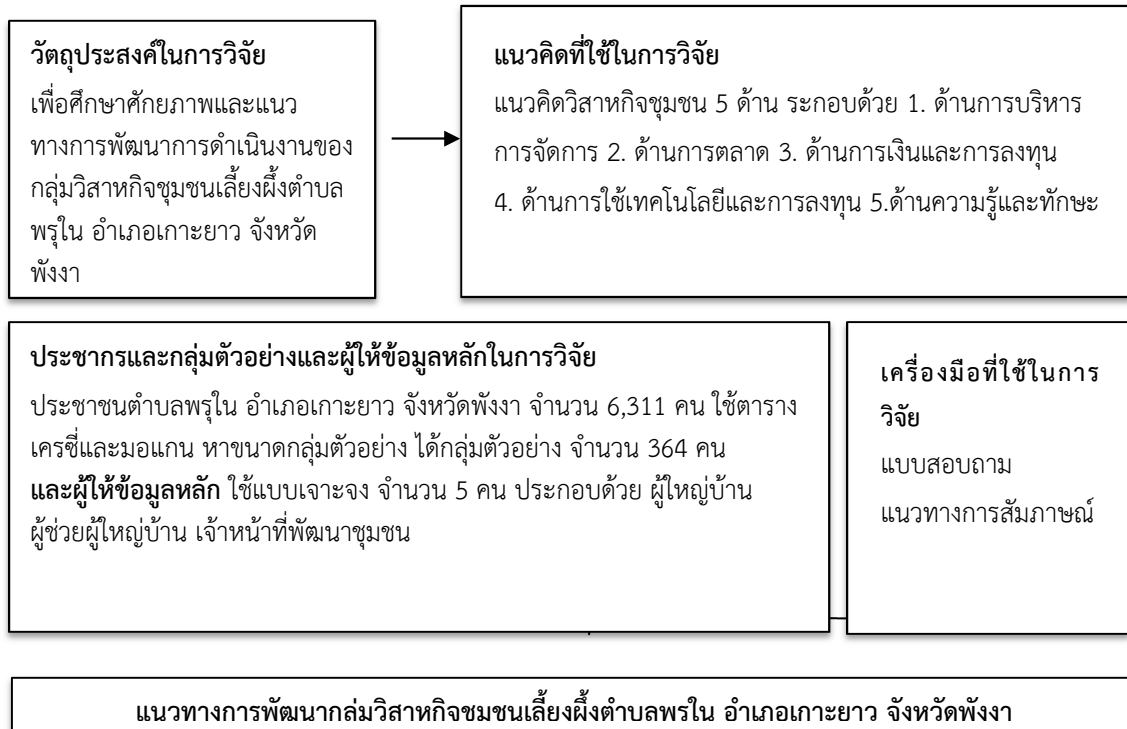
การศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุใน อำเภอกะยง จังหวัดพังงา อาศัยข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวคิดในการวิเคราะห์และกำหนดแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างเหมาะสม โดยศุภรา เสกาจารย์ และคณะ (2566) กล่าวว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสบปัญหา อุปสรรค และความท้าทายหลายด้าน

ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ: ขาดทักษะบริหาร เช่น ปัญชี การวางแผนผลิต การจัดการความเสี่ยง และการบริหารองค์กร ด้านการผลิต: มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร แรงงานผู้สูงอายุ และความรู้มาตรฐานการผลิต ด้านการเงินและการลงทุน: ขาดการเข้าถึงแหล่งทุน ต้นทุนสูง และกำลังผลิตจำกัดตามเงินทุนหมุนเวียน ด้านการตลาด: ขาดความรู้ 4P—สินค้าไร้อัตลักษณ์ ราคาสูง ช่องทางจำหน่ายจำกัด และทักษะโปรโมชันต่ำ ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม: ขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ การผลิต และการตลาด ด้านความยั่งยืน: ไม่สามารถประยุกต์ใช้แนวคิด BCG และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนได้ ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้: ถ่ายทอดความรู้ระหว่างรุ่นยาก สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ด้านเครือข่ายธุรกิจ: เครือข่ายความร่วมมือไม่เข้มแข็ง ทำให้ขาดข้อมูล แหล่งทุน และการตลาด ด้านโครงการภาครัฐ: การสนับสนุนไม่ต่อเนื่องตามปีงบประมาณ ทำให้ผลลัพธ์ไม่ยั่งยืน ด้านศักยภาพของวิสาหกิจ: ความต้องการแตกต่างกันสูง ทำให้โครงการเดียวไม่ตอบโจทย์ทุกกลุ่ม อีกทั้ง องค์กรธุรกิจ ประสานตรี (2567) กล่าวว่า การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมี 9 ด้าน ดังนี้ 1. พัฒนาระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ 2. จัดปัญหาเรื่องคู่แข่ง 3. พัฒนาด้านการตลาดและช่องทางการจัดจำหน่าย 4. เสริมสร้างศักยภาพแหล่งเงินทุน 5. ยกระดับสินค้าให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน 6. พัฒนาระบบการจัดการความรู้ 7. การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ 8. การเพิ่มศักยภาพด้านกำลังคน 9. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์

ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดวิสาหกิจชุมชนในการศึกษา แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุในอำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา โดยใช้แนวคิดวิสาหกิจชุมชน 5 ด้าน ประกอบด้วย 1. ด้านการบริหารจัดการ 2. ด้านการตลาด 3. ด้านการเงินและการลงทุน 4. ด้านการใช้เทคโนโลยีและการลงทุน 5.ด้านความรู้และทักษะ และนำมาสร้างมือในการดำเนินการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

กรอบคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

- 1.1 ประชากร ประชากร ประชาชนใน ตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา รวมจำนวน 6,311 คน
- 1.2 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของเครซี่และมอร์แกน ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 364 คน
- 1.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้นำและแกนนำชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการศึกษาวิจัย โดยใช้แนวคิดหลักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ 5 ด้าน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย กล่าวคือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เกี่ยวกับสภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา มีรายละเอียดต่อไปนี้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนในการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

3.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือวัดระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับสภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้ ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ตามแนวคิดหลักเรื่องวิสาหกิจชุมชน ใน 5 ด้าน 1. ด้านการบริหารการจัดการ 2. ด้านการตลาด 3. ด้านการเงินและการลงทุน 4. ด้านการใช้เทคโนโลยีและการลงทุน 5.ด้านความรู้และทักษะ เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) เป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ ของลิเคิร์ทสเกล ดังนี้

5	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	มากที่สุด
4	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	มาก
3	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	ปานกลาง
2	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	น้อย
1	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	น้อยที่สุด

และได้กำหนดเกณฑ์คะแนนสำหรับแปลผลค่าเฉลี่ยและความหมายของค่าเฉลี่ย ดังนี้

4.50-5.00	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	มากที่สุด
3.50-4.49	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	มาก
2.50-3.49	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	ปานกลาง
1.50-2.49	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	น้อย
1.00-1.49	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	น้อยที่สุด

และตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3.2 แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview) เครื่องมือสัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้ และตอนที่ 2 เป็นแนวทางการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างตามแนวคิดหลักเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน 5 ด้าน 1. ด้านการบริหารการจัดการ 2. ด้านการตลาด 3. ด้านการเงินและการลงทุน 4. ด้านการใช้เทคโนโลยีและการลงทุน 5.ด้านความรู้และทักษะ และตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

4. การตรวจสอบและหาคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย

4.1 เมื่อผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แนวคิดหลักเรื่องวิสาหกิจชุมชนใน 5 ด้านแล้วนั้น ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบและให้คำแนะนำเพื่อปรับแก้ให้มีความสมบูรณ์ก่อนให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity)

4.2 คณะผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบ ความถูกต้องแล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขให้เสร็จและนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index Objective Concurrence ; IOC) สำหรับดัชนีความสอดคล้องข้อคำถามกับประเด็นของเนื้อหา มีการกำหนดคะแนน ดังนี้

ให้คะแนน +1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน 0 ถ้าไม่แน่ใจข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน -1 ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

แล้วนำผลที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่า IOC ตามสูตรเกณฑ์ดังนี้ ข้อกำหนด IOC ตั้งแต่ 0.50-1.00 มีความเที่ยงตรงใช้ได้ , ข้อกำหนด IOC ตั้งแต่ 0.50 ต้องปรับปรุงค่าความเที่ยงตรงยังใช้ไม่ได้ จากนั้นนำผลคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้มาแต่ละข้อ นำคะแนนไปหาค่าความสอดคล้อง (IOC) โดยกำหนดค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.05 ขึ้นไป ถือว่าผ่านเกณฑ์ โดยผลการประเมินคำถาม ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามมีค่าคะแนนอยู่ระหว่าง 0.66 – 1.00 ถือว่าผ่านเกณฑ์และผู้วิจัยจึงนำข้อคำถามไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

4.3 หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือที่ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแล้ว ไปทดลองเก็บกับประชากรที่คล้ายกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และพบว่าข้อคำถามที่นำไปเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามยังขาดความเข้าใจในข้อคำถามที่เป็นเชิงวิชาการ คณะผู้วิจัยจึงนำข้อคำถามมาปรับให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่ายต่อผู้ตอบแบบสอบถาม โดยหลังจากปรับข้อคำถามให้เข้าใจง่ายขึ้นตามภาษาถิ่นได้ ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือดังกล่าวส่งให้อาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจสอบอีกครั้ง ก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายจริง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการขั้นตอนดังต่อไปนี้

5.1 คณะผู้วิจัยได้มีการจัดทำหนังสือถึงกำนันและผู้ใหญ่บ้าน พร้อมทั้งเดินทางไปพบเพื่อพูดคุยชี้แจงและทำความเข้าใจในการศึกษาวิจัยให้ผู้ผู้นำได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการทำวิจัยในครั้งนี้

5.2 ผู้นำในชุมชน ได้มีการสื่อสารไปยังประชาชนในหมู่บ้านถึงการเข้ามาทำวิจัยของคณะผู้วิจัย พร้อมทั้งมีการประสานไปยังบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่จะให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ที่ยินดีให้ข้อมูลในการทำวิจัย ได้มีความเข้าใจในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

5.3 คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ไปเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยเก็บแบบออนไลน์และ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจนครบตามที่กำหนด

5.4 คณะผู้วิจัยดำเนินการติดต่อประสานงานไปยังบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อนัดแนะวันในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้คำตอบครบถ้วนและครอบคลุมทุกประเด็นในการตอบคำถามการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามทั้งหมดจากกลุ่มตัวอย่างมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นระดับระดับสภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ผู้วิจัยประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อคำนวณและวิเคราะห์ค่าทางสถิติพื้นฐาน ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้รับหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแนวทางการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 5 คน มาถอดเทป ทำการวิเคราะห์เนื้อหาเปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่จำแนกประเภทข้อมูลทุกประเด็นแล้วนำมาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างในคุณภาพหรือคุณสมบัติของข้อมูลเพื่อหาข้อสรุปที่ได้จากการตีความ การตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

การประเมินศักยภาพการดำเนินงานในปัจจุบันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้ง มี รายละเอียดในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

ด้านเพศ ผลการศึกษาพบว่า เพศชาย จำนวน 173 คน คิดเป็นร้อยละ 69.2 เพศหญิง จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 27.6

ด้านอายุ ผลการศึกษาพบว่า อายุระหว่าง 41-60 ปี จำนวน 243 คน คิดเป็นร้อยละ 66.76 รองลงมา อายุระหว่าง 20-40 ปี จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 16.48 อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 14.84 อายุต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 1.92 ตามลำดับ

ด้านการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ระดับมัธยมศึกษา/เทียบเท่า จำนวน 251 คน คิดเป็นร้อยละ 68.9 รองลงมา ระดับประถมศึกษา จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 16.76 ระดับปริญญาตรี จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 10.44 ระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 3.57 อื่นๆ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.27 ตามลำดับ

ด้านอาชีพ ผลการศึกษาพบว่า อาชีพประมง มากที่สุด จำนวน 114 คน คิดเป็นร้อยละ 31.32 รองลงมา เกษตรกร 107 คิดเป็นร้อยละ 29.44 รับจ้าง จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 23.08 ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว จำนวน 27 คิดเป็นร้อยละ 7.41 นักเรียน/นักศึกษา จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 4.67 พนักงานโรงงาน/บริษัท จำนวน 12 คิดเป็นร้อยละ 3.30 ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน 3 คิดเป็นร้อยละ 0.82

ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า 10ปีขึ้นไป จำนวน 349 คน คิดเป็นร้อยละ 95.88 7-9 ปี จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 2.47 1-3 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 1.65

ท่านรู้จักกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้ง ผลการศึกษาพบว่า รู้จัก จำนวน 359 คน คิดเป็นร้อยละ 98.63 ไม่รู้จัก จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.37 ตามลำดับ

ตารางที่ 1 แสดงภาพรวมสภาพวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพู่ใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา

ประเด็นที่ศึกษา	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
ด้านการบริหารและการจัดการ	4.49	0.53	มาก
ด้านการตลาด	3.61	0.81	มาก
ด้านเงินและทุน	4.29	0.66	มาก
ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม	4.31	0.67	มาก
ด้านความรู้และทักษะ	3.90	0.85	มาก
รวม	3.96	0.37	มาก

จากตารางที่ 1 แสดงภาพรวมผลการวิจัยแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพู่ใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ในภาพรวมทุกด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = 3.96) หรืออยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาผลการศึกษารายด้าน พบว่า ด้านการบริหารและการจัดการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} = 4.49) อยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} = 4.31) อยู่ในระดับมาก และรองลงมา ด้านเงินและทุน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} = 4.29) หรืออยู่ในระดับมาก และรองลงมา ด้านความรู้และทักษะ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} = 3.90) หรืออยู่ในระดับมาก ด้านการตลาด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} = 3.61) หรืออยู่ในระดับมาก ตามลำดับ ซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดในแต่ละด้าน ได้ดังนี้

ด้านการบริหารและการจัดการ ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} = 4.49) อยู่ในระดับมาก สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและตัดสินใจภายในกลุ่ม มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = 4.56) อยู่ในระดับมากที่สุด การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบภายในกลุ่มมีความชัดเจน มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = 4.49) อยู่ในระดับมาก ผู้นำกลุ่มมีความสามารถในการวางแผน

และตัดสินใจ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} =4.41) อยู่ในระดับมาก การบริหารงานของกลุ่มมีความเป็นระบบและโปร่งใส (\bar{X} =4.35) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ด้านการตลาด ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} =3.61) อยู่ในระดับมาก การจัดสรรงบประมาณเพื่อนำไปลงทุนหรือพัฒนากลุ่มมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = 4.37) อยู่ในระดับมาก กลุ่มมีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างเป็นระบบ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} =3.51) อยู่ในระดับมาก การใช้จ่ายของกลุ่มมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ (\bar{X} =3.37) อยู่ในระดับปานกลาง กลุ่มมีการบริหารจัดการเงินลงทุนอย่างมีประสิทธิภาพ (\bar{X} =3.18) อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ด้านเงินและทุน ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} =4.29) อยู่ในระดับมากการใช้เทคโนโลยีช่วยให้การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากขึ้นมีค่าเฉลี่ย (\bar{X} =4.51) อยู่ในระดับมากที่สุด กลุ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องมีค่าเฉลี่ย (\bar{X} =4.34) อยู่ในระดับมาก สมาชิกกลุ่มสามารถใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม (\bar{X} =4.28) อยู่ในระดับมาก .กลุ่มมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเลี้ยงผึ้งเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต (\bar{X} =4.31) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} =4.31) อยู่ในระดับมาก การใช้เทคโนโลยีช่วยให้การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} =4.36) อยู่ในระดับมาก กลุ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง (\bar{X} =4.27) อยู่ในระดับมาก สมาชิกกลุ่มสามารถใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม (\bar{X} =4.12) อยู่ในระดับมาก กลุ่มมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเลี้ยงผึ้งเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต (\bar{X} =3.79) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ด้านความรู้และทักษะ ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} =.90) อยู่ในระดับมาก .สมาชิกมีทักษะในการบริหารจัดการธุรกิจวิสาหกิจชุมชนอย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} =4.09) อยู่ในระดับมาก กลุ่มมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} =4.03) อยู่ในระดับมาก สมาชิกมีความรู้เพียงพอในการผลิตและจัดการผลิตภัณฑ์น้ำผึ้งโพรง (\bar{X} =3.84) อยู่ในระดับมาก สมาชิกกลุ่มได้รับการอบรมหรือฝึกทักษะที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงผึ้งโพรงอย่างสม่ำเสมอ (\bar{X} =3.65) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ผลการวิจัยแนวทางการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา

ด้านการบริหารและการจัดการ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า แนวทางด้านการบริหารจัดการมุ่งเน้นที่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นสำคัญ โดยมีความต้องการให้เพิ่มสมาชิก เพื่อให้เกิดความหลากหลายทางความคิดและไอเดีย ซึ่งจะช่วยให้การวางแผนและการตัดสินใจมีความรอบด้านมากขึ้น รวมถึงการรวมกลุ่มกันอย่างสมัครใจ เพื่อสร้างพลังร่วมและความมั่นใจในการทำงานและการพัฒนาคุณภาพสินค้าเพื่อขยายตลาด ผู้ให้สัมภาษณ์ยังเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทั้งในด้านการจัดหาทรัพยากร (เช่น รังผึ้ง) และการให้คำแนะนำ/เทคนิคใหม่ ๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นระบบและได้มาตรฐาน นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอให้กลุ่มมีการจัดประชุมวางแผนและเสนอปัญหา เป็นประจำ เพื่อปรับปรุงแก้ไขและสร้างแนวทางที่เหมาะสมร่วมกัน และการจัดอบรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นเวทีให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ สร้างความผูกพัน รวมถึงความสมัครใจภายในกลุ่ม ซึ่งทั้งหมดนี้มีเป้าหมายสุดท้ายคือการทำให้กลุ่มแข็งแรง เติบโต และสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ด้านการตลาด พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า แนวทางการตลาด มีความต้องการและข้อเสนอแนะที่สอดคล้องกันในการขยายโอกาสทางการค้าเพื่อสร้างแรงจูงใจและความยั่งยืนให้กับกลุ่ม ประเด็นหลักคือการเร่งเพิ่มช่องทางการขายให้หลากหลายและครอบคลุม ทั้งช่องทางออฟไลน์ในตลาดชุมชน ร้านค้าท้องถิ่น ไปจนถึงการพัฒนาช่องทางออนไลน์ให้แข็งแกร่ง เพื่อเพิ่มการรับรู้ สร้างความน่าเชื่อถือ และขยายฐานลูกค้าในวงกว้างขึ้นอย่าง

ต่อเนื่อง ผู้ให้สัมภาษณ์เน้นว่าการที่สมาชิกเห็นผลลัพธ์จากการขายที่รวดเร็ว (ได้เงินเร็วขึ้น) จะช่วยเป็นแรงจูงใจและลดความท้อแท้ในการผลิต นอกจากนี้ ยังมีการเสนอให้ ปรับปรุงภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะโลโก้และรูปแบบของน้ำผึ้งให้มีความโดดเด่น ดึงดูดสายตา และคงความเป็นเอกลักษณ์ของสินค้าธรรมชาติไว้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภค ควบคู่ไปกับการพัฒนาขนาดผลิตภัณฑ์ให้หลากหลาย โดยเฉพาะขนาดที่พกพาสะดวกและมีราคาที่จับต้องได้ เพื่อให้เข้าถึงผู้บริโภคทุกกลุ่มกำลังซื้อและตอบโจทย์ตลาดนักท่องเที่ยว สุดท้ายนี้ กลุ่มยังต้องการ มีสถานที่จำหน่ายสินค้าที่เป็นของกลุ่มเอง เพื่อความมั่นคงในการวางขายและดึงดูดผู้รับซื้อภายนอกให้เข้ามาซื้อขายอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะนำไปสู่รายได้ที่มั่นคงและยั่งยืนสำหรับสมาชิก

ด้านการเงินและทุน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า สถานการณ์และความต้องการด้านการเงินและทุน พบว่ามีความต้องการทั้งการพึ่งพาตนเองและการสนับสนุนจากภายนอกเพื่อสร้างความมั่นคงและศักยภาพในการพัฒนา ประเด็นสำคัญคือความต้องการให้หน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนงบประมาณและเงินทุนอย่างต่อเนื่องเพื่อใช้ในการจัดสรรทรัพยากรที่ขาดแคลน เช่น การจัดซื้ออุปกรณ์สำคัญและการจัดสรรรังผึ้ง ซึ่งเป็นการต่อยอดการผลิตและสร้างความมั่นคงในกระบวนการผลิตของกลุ่มอย่างยั่งยืน การมีทุนสนับสนุนจากภายนอกยังช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายและต้นทุนเริ่มต้นของสมาชิก พร้อมทั้งช่วยให้การบริหารจัดการกลุ่มดำเนินไปได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมแก่สมาชิกทุกคน ในขณะเดียวกัน กลุ่มตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างความมั่นคงทางการเงินภายใน โดยผู้ให้สัมภาษณ์เสนอให้มีการ เก็บเงินทุนจากสมาชิกเอง เพื่อนำมาซ่อมแซมบำรุงรังและใช้เป็นทุนหมุนเวียน ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม นอกจากนี้ ยังมีความต้องการให้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ความรู้และแนวทางการบริหารจัดการเงินทุน เพื่อให้ระบบการเงินของกลุ่มมีความรัดกุม โปร่งใส และมีประสิทธิภาพมากขึ้นในระยะยาว

ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า ความต้องการด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมมุ่งเน้นที่การพัฒนาองค์ความรู้และเครื่องมือดิจิทัลเพื่อการดำเนินงานและการตลาดอย่างชัดเจน ประเด็นเร่งด่วนที่สุดคือการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ โดยต้องการให้หน่วยงานภายนอกหรือผู้เชี่ยวชาญเข้ามา อบรมและให้คำแนะนำด้านเทคโนโลยี แก่สมาชิกในกลุ่ม เนื่องจากขั้นตอนการใช้งานมีความซับซ้อนเกินกำลังของคนในกลุ่ม การสนับสนุนนี้จะช่วยลดความกังวล ความผิดพลาด และเพิ่มทักษะความพร้อมในการปรับตัวเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการมีบุคลากรที่มีความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีเป็น เพื่อทำหน้าที่สอนและพัฒนาสมาชิกภายในกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง ในด้านการตลาดและนวัตกรรมสื่อสาร มีความต้องการให้ สร้างเพจหรือช่องทางออนไลน์ เพื่อใช้ในการโฆษณาสินค้าและเปิดตลาดให้กว้างขึ้น เพื่อให้คนนอกสามารถเข้าถึงสินค้าและรับรู้ความเคลื่อนไหวของกลุ่มได้อย่างสม่ำเสมอ และสุดท้ายคือการ ออกแบบสื่อที่มีความน่าสนใจและดึงดูดใจ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่โดดเด่น เข้าใจง่าย และสามารถถ่ายทอดเรื่องราวหรือจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การเติบโตและการเป็นที่จดจำของกลุ่มในระยะยาว

ด้านองค์ความรู้และทักษะ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า ความต้องการด้านองค์ความรู้และทักษะมุ่งเน้นที่การพัฒนาศักยภาพการเลี้ยงผึ้งและการปฏิบัติงานของสมาชิกอย่างเร่งด่วน ประเด็นสำคัญที่สุดคือความต้องการวิทยากร/ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานภายนอกเข้ามาให้ความรู้และฝึกปฏิบัติจริง เกี่ยวกับการเลี้ยงผึ้งที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการไปจนถึงการดูแลรังผึ้งอย่างเหมาะสม รวมถึงการให้ความรู้เฉพาะทางเกี่ยวกับการทำอุปกรณ์การเลี้ยงผึ้งและที่อยู่อาศัยของผึ้งให้ดีขึ้น ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนในการจัดซื้อและต่อยอดฝีมือของคนในชุมชนเอง การได้รับความรู้และทักษะโดยตรงจากผู้เชี่ยวชาญจะช่วย ยกระดับความมั่นใจ ในการปฏิบัติงาน ลดความผิดพลาด และทำให้กลุ่มสามารถจัดการรังผึ้งได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น ควบคู่ไปกับการสนับสนุนให้สมาชิกเข้าร่วมการอบรมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างสม่ำเสมอ ทั้งในการประชุมและกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง เห็นแนวทางใหม่ ๆ และสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนางานของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความสามัคคี ความเข้มแข็ง และสร้างการเลี้ยงผึ้งที่ยั่งยืนในระยะยาว

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 ประเมินศักยภาพการดำเนินงานในปัจจุบันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง

ด้านการบริหารและการจัดการ ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (4.49) อยู่ในระดับมาก สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและตัดสินใจภายในกลุ่ม มีค่าเฉลี่ย (4.56) อยู่ในระดับมากที่สุด การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบภายในกลุ่มมีความชัดเจน มีค่าเฉลี่ย (4.49) อยู่ในระดับมาก ผู้นำกลุ่มมีความสามารถในการวางแผนและตัดสินใจ มีค่าเฉลี่ย (4.41) อยู่ในระดับมาก การบริหารงานของกลุ่มมีความเป็นระบบและโปร่งใส (= 4.35) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ด้านการตลาด ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (3.61) อยู่ในระดับมาก การจัดสรรงบประมาณเพื่อนำไปลงทุนหรือพัฒนาภูมิคุ้มกันมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย (4.37) อยู่ในระดับมาก กลุ่มมีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างเป็นระบบ มีค่าเฉลี่ย (3.51) อยู่ในระดับมาก การใช้จ่ายของกลุ่มมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ (3.37) อยู่ในระดับปานกลาง กลุ่มมีการบริหารจัดการเงินลงทุนอย่างมีประสิทธิภาพ (3.18) อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ด้านเงินและทุน ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (4.29) อยู่ในระดับมาก การใช้เทคโนโลยีช่วยให้การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากขึ้นมีค่าเฉลี่ย (4.51) อยู่ในระดับมากที่สุด กลุ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องมีค่าเฉลี่ย (4.34) อยู่ในระดับมาก สมาชิกกลุ่มสามารถใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม (4.28) อยู่ในระดับมาก กลุ่มมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเลี้ยงผึ้งเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต (4.31) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (4.31) อยู่ในระดับมาก การใช้เทคโนโลยีช่วยให้การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีค่าเฉลี่ย (4.36) อยู่ในระดับมาก กลุ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง (4.27) อยู่ในระดับมาก สมาชิกกลุ่มสามารถใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม (4.12) อยู่ในระดับมาก กลุ่มมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเลี้ยงผึ้งเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต (3.79) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ด้านความรู้และทักษะ ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (3.90) อยู่ในระดับมาก สมาชิกมีทักษะในการบริหารจัดการธุรกิจวิสาหกิจชุมชนอย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย (4.09) อยู่ในระดับมาก กลุ่มมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์มีค่าเฉลี่ย (4.03) อยู่ในระดับมาก สมาชิกมีความรู้เพียงพอในการผลิตและจัดการผลิตภัณฑ์น้ำผึ้งโพรง (3.84) อยู่ในระดับมาก สมาชิกกลุ่มได้รับการอบรมหรือฝึกทักษะที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงผึ้งโพรงอย่างสม่ำเสมอ (3.65) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

1.2 สรุปผลการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง ตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา

ด้านการบริหารและการจัดการ กลุ่มต้องการเสริมสร้างความเข้มแข็งผ่านการเพิ่มสมาชิกเพื่อให้เกิดความหลากหลายทางความคิดและตัดสินใจได้รอบด้านยิ่งขึ้น มีความจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทั้งทรัพยากรและคำแนะนำด้านเทคนิคเพื่อให้การดำเนินงานเป็นระบบและได้มาตรฐาน ขณะเดียวกันเสนอให้มีการประชุมวางแผนและแก้ปัญหาเป็นประจำ รวมถึงการจัดอบรมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และสร้างความสามัคคีภายในกลุ่ม เป้าหมายสูงสุดคือให้กลุ่มเข้มแข็ง เติบโต และดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน

ด้านการตลาด สมาชิกต้องการเพิ่มช่องทางขายทั้งออฟไลน์และออนไลน์เพื่อขยายฐานลูกค้าและเพิ่มแรงจูงใจให้ผลิตต่อเนื่อง พร้อมเสนอให้ปรับปรุงภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์ เช่น โลโก้และบรรจุภัณฑ์ให้โดดเด่นและสะท้อนความเป็นสินค้าธรรมชาติ ควรพัฒนาขนาดสินค้าให้หลากหลาย โดยเฉพาะขนาดพกพาที่ราคาเข้าถึงง่าย นอกจากนี้ยังต้องการพื้นที่จำหน่ายสินค้าที่เป็นของกลุ่มเอง เพื่อสร้างความมั่นคงทางการตลาดและรายได้ที่ต่อเนื่อง

ด้านการเงินและทุน มีความต้องการให้หน่วยงานภายนอกสนับสนุนงบประมาณเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์และเพิ่มทรัพยากร เช่น รังผึ้ง เพื่อสร้างความมั่นคงในการผลิตของกลุ่ม ควบคู่กับการเก็บเงินทุนจากสมาชิกเพื่อใช้ซ่อมบำรุงและ

เป็นทุนหมุนเวียน สร้างความเป็นเจ้าของร่วมและลดภาระค่าใช้จ่าย สมาชิกยังต้องการความรู้ด้านการบริหารจัดการ
เงินทุนเพื่อให้ระบบการเงินมีความรัดกุม โปร่งใส และมีประสิทธิภาพระยะยาว

ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม กลุ่มต้องการการอบรมและคำแนะนำด้านเทคโนโลยีจากผู้เชี่ยวชาญ เนื่องจาก
ขั้นตอนการใช้งานซับซ้อนเกินกำลังของสมาชิก และต้องการบุคลากรที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ต่อเนื่อง มีความ
ต้องการสร้างเพจหรือช่องทางออนไลน์สำหรับประชาสัมพันธ์และสร้างตลาดที่กว้างขึ้น รวมถึงการออกแบบสื่อที่น่าสนใจ
เพื่อถ่ายทอดเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์และเพิ่มการจดจำในระยะยาว

ด้านองค์ความรู้และทักษะ สมาชิกต้องการผู้เชี่ยวชาญมาฝึกอบรมและปฏิบัติจริงเกี่ยวกับการเลี้ยงผึ้งที่
ถูกต้องตามหลักวิชาการ รวมถึงการทำอุปกรณ์และที่อยู่อาศัยของผึ้งเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มทักษะภายในชุมชน การ
พัฒนาทักษะโดยตรงช่วยเพิ่มความมั่นใจ ลดความผิดพลาด และทำให้การจัดการรังผึ้งมีระบบมากขึ้น พร้อมทั้งเน้นการ
อบรมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างความเข้มแข็งและการเลี้ยงผึ้งที่ยั่งยืนในระยะยาว

2. อภิปรายผล

2.1 อภิปรายผลการศึกษาศักยภาพการดำเนินงานในปัจจุบันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง ตำบลพรุใน
อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ในภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ย (3.96) หรืออยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาผลการศึกษารายด้าน พบว่าด้านการบริหารและการจัดการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (4.49) อยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านเทคโนโลยีและ
นวัตกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (4.31) อยู่ในระดับมาก และรองลงมา ด้านเงินและทุน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (4.29) หรืออยู่ใน
ระดับมาก และรองลงมา ด้านความรู้และทักษะ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (3.90) หรืออยู่ในระดับมาก ด้านการตลาด มีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ (3.61) หรืออยู่ในระดับมาก ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับ นพวรรณ พิงพา (2566) ศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนา
ศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชน ในเขตพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า การ
จัดการเชิงนวัตกรรม 5 ด้านได้แก่ด้านการตลาด ด้านกระบวนการ ด้านกลยุทธ์ ด้านพฤติกรรมหรือวัฒนธรรม และด้าน
ผลิตภัณฑ์และบริการประเด็นในแต่ละด้านที่มีค่าต่ำสุดคือการตลาดระบบ (2.53) รองลงมาคือ การนำเทคโนโลยีและ
นวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ (2.66) การพัฒนากลยุทธ์ใหม่ๆเสมอเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน (2.86) การร่วมเสนอ
แนวทางในการทำงานที่แปลกใหม่และสร้างสรรค์ของสมาชิก (3.30) ความทันสมัยของผลิตภัณฑ์และบริการของ
วิสาหกิจชุมชน (3.34) ตามลำดับ และการพัฒนาศักยภาพการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชน ควรจัดทำแผนระยะสั้น
ระยะยาว การประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการอบรมเพิ่มความรู้ทักษะ และการเลือกใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่
เหมาะสม อีกทั้งยังต้องกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนา

2.2 อภิปรายผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงผึ้ง ตำบลพรุใน
อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ได้ดังนี้ 1. ด้านการบริหารและการจัดการ ต้องการเพิ่มสมาชิกและรับการสนับสนุน
ภายนอก พร้อมประชุม-อบรมสม่ำเสมอเพื่อเสริมความเข้มแข็งของกลุ่ม 2. ด้านการตลาด ต้องการขยายช่องทางขาย
ปรับภาพลักษณ์สินค้า และมีพื้นที่จำหน่ายของกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ที่มั่นคง 3. ด้านการเงินและทุน ต้องการทุนสนับสนุน
ภายนอกควบคู่กับการเก็บเงินจากสมาชิก และพัฒนาความรู้ด้านการจัดการเงินทุนให้มีประสิทธิภาพ 4. ด้านเทคโนโลยี
และนวัตกรรม ต้องการอบรมเทคโนโลยีและพัฒนาช่องทางออนไลน์ พร้อมออกแบบสื่อที่น่าสนใจเพื่อเพิ่มการรับรู้สินค้า
5. ด้านองค์ความรู้และทักษะต้องการผู้เชี่ยวชาญมาอบรมการเลี้ยงผึ้งและการทำอุปกรณ์เพื่อยกระดับทักษะและ
พัฒนาการเลี้ยงผึ้งอย่างมีระบบ ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา พันเทียน (2566) ศึกษาการบริหารการเงินและการใช้
เทคโนโลยีที่มีผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายการเงินและบัญชีของธุรกิจแร่อุตสาหกรรมในประเทศไทย
ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรงานการเงินและบัญชีของธุรกิจแร่อุตสาหกรรมในประเทศไทย โดยรวมอยู่ในระดับ
มาก ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า 1) การบริหารการเงิน ด้านการตรวจสอบเอกสารทางการเงินและด้านทักษะความรู้
ของบุคลากรมีผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านความละเอียดรอบคอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ
0.05 ส่วนด้านการรับ-จ่ายเงิน และด้านระเบียบบังคับใช้ของบริษัทไม่มีผลต่อประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานด้านความ
ละเอียดรอบคอบ 2) การบริหารการเงิน ด้านการรับ-จ่ายเงิน และด้านระเบียบ บังคับใช้มีผลต่อประสิทธิภาพการ
ปฏิบัติงาน ด้านเสร็จตรงตามระยะเวลาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนการเงิน ด้านการตรวจสอบเอกสาร
ทางการเงินและด้านทักษะความรู้ของบุคลากรไม่มีผลต่อประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานด้านเสร็จตรงตามระยะเวลา 3)

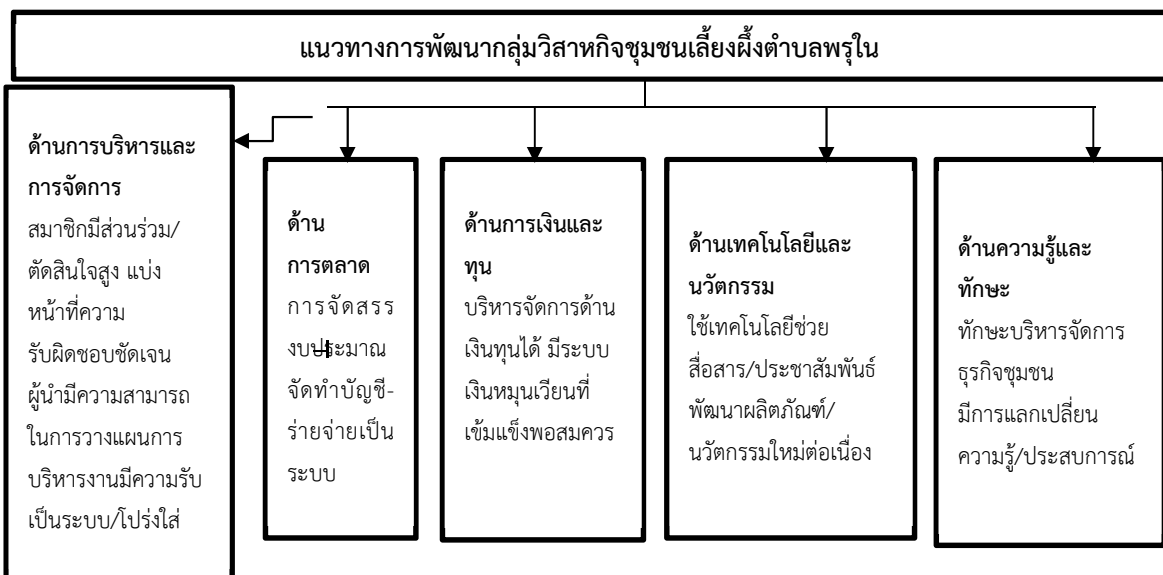
การบริหารการเงิน ด้านการตรวจสอบเอกสารทางการเงินและด้านทักษะความรู้ของบุคลากรมีผลต่อ ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ด้านสามารถตรวจสอบความถูกต้อง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ส่วนด้านการ รับ-จ่ายเงิน และด้านระเบียบบังคับใช้ของบริษัทไม่มีผลต่อประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานด้านสามารถตรวจสอบความถูกต้อง

4) การใช้เทคโนโลยี ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านกระบวนการทำงานแบบ อัตโนมัติ และด้าน Artificial Intelligence มีผลต่อ ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านความละเอียดรอบคอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ส่วน ด้านการเก็บข้อมูลบน Cloud and การใช้ Software as a Service ไม่มีผลต่อประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานด้านความละเอียดรอบคอบ

5) การใช้เทคโนโลยี ด้านกระบวนการทำงานแบบอัตโนมัติ มีผลต่อ ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเสร็จตรงตามระยะเวลาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01และ 0.05 ส่วนด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการเก็บข้อมูลบน Cloud and การใช้ Software as a Service ด้านArtificial Intelligence ไม่มีผลต่อประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานด้านเสร็จตรงตามระยะเวลา

6) การใช้เทคโนโลยีด้านการเก็บข้อมูลบน Cloud and การใช้ Software as a Service และด้านArtificial Intelligence มีผลต่อ ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านสามารถตรวจสอบความถูกต้องที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ส่วนด้านการวิเคราะห์ข้อมูลและด้านกระบวนการทำงานแบบอัตโนมัติไม่มีผลต่อประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานด้านสามารถตรวจสอบความถูกต้อง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 สรุปองค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 พัฒนาระบบสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ไม่ยึดตามปีงบประมาณ ควรกำหนดโครงการระยะยาว 2-3 ปี สำหรับการยกระดับมาตรฐาน การรับรองคุณภาพ การรับทุน และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนมีเวลาพัฒนาอย่างยั่งยืน ไม่สะดุดตามรอบงบประมาณ
- 1.2 จัดตั้งศูนย์ความรู้และการถ่ายทอดเทคโนโลยีสำหรับวิสาหกิจชุมชน สนับสนุนองค์ความรู้ด้านการผลิตมาตรฐานสินค้า การแปรรูป การวางแผนการเงิน การตลาดออนไลน์ รวมถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เกี่ยวกับการเลี้ยงผึ้ง และสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญลงพื้นที่เป็นระยะ
- 1.3 ส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งทุนและสิทธิประโยชน์ทางการเงิน กำหนดสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ กองทุนหมุนเวียนหรือเงินสนับสนุนเพื่อลดต้นทุนการผลิต พร้อมทั้งให้ความรู้ด้านการวางแผนการเงินแก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับชุมชน

2.1 จัดอบรมพัฒนาองค์ความรู้ให้สมาชิกเสมอ อบรมด้านการบริหารจัดการ การทำบัญชี การตลาดออนไลน์ มาตรฐานการผลิต และการใช้เทคโนโลยี เพื่อเพิ่มทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินงานให้แข็งแกร่งขึ้น

2.2 สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ประสานกับ อบต., พาณิชยจังหวัด, มหาวิทยาลัย หรือภาคเอกชน เพื่อรับการสนับสนุนด้านทุน การตลาด มาตรฐานสินค้า และการพัฒนาเทคโนโลยีการเลี้ยงผึ้ง

2.3 พัฒนาผลิตภัณฑ์และช่องทางตลาดอย่างเป็นระบบ ปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ โลโก้ เพิ่มช่องทางขายออนไลน์-ออฟไลน์ และจัดทำจุดจำหน่ายของกลุ่ม รวมถึงสร้างอัตลักษณ์สินค้าที่ชัดเจน เช่น “น้ำผึ้งโพรงธรรมชาติจากชุมชน”

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ศึกษาปัจจัยความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนประเภทอื่นเพื่อนำมาปรับใช้ เปรียบเทียบโมเดลการบริหาร การตลาด และการสร้างรายได้ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมต่อวิสาหกิจเลี้ยงผึ้ง

3.2 วิจัยเชิงลึกด้านพฤติกรรมผู้บริโภคและโอกาสทางการตลาด ศึกษาความต้องการของลูกค้าต่อผลิตภัณฑ์จาก ผึ้ง เช่น น้ำผึ้ง เกสรผึ้ง สบู่ ครีม หรือสินค้าแปรรูป เพื่อวางแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

3.3 ศึกษาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในกระบวนการผลิต เช่น การใช้เซนเซอร์ตรวจสอบสภาพรังผึ้ง ระบบติดตามผลผลิต การตลาดดิจิทัล หรือการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุน

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2557). *วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจและเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าสู่ AEC*. กรมส่งเสริมการเกษตร.

กาญจนา พันเทียน. (2566). *การบริหารการเงินและการใช้เทคโนโลยีที่มีผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ของบุคลากร ฝ่ายการเงินและบัญชี ของธุรกิจแร่อุตสาหกรรมในประเทศไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะบัญชี, มหาวิทยาลัย ศรีปทุม]. <https://dspace.spu.ac.th/bitstreams/05cd4003-4e4d-4d6c-a38c-7f3ecc48e7db/download>

นพวรรณ พิงพา. (2566). *แนวทางการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระยอง เศรษฐกิจภาคตะวันออก*. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 3(1), 16 - 30.

มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. (2568). *ประวัติการเลี้ยงผึ้งโพรงในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2568 จาก <https://saranukromthai.or.th/smallchild/497#>

ศุภรา เสกาจารย์, ทิพย์วรรณ พรหมรังกา, กมลลักษณ์ แดงโสภณ และจินตนา ตรีนิตย์. (2566). *การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนเพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานราก*. สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์

